

ग्रामीण नवदोत्तरी साहित्यावर जागतिकीकरणाचा प्रभाव

प्रा. सचिन अशोक पाटील

डी. डी. एस. पी. कॉलेज, एरंडोल.

ता. एरंडोल, जि. जळगाव

(महाराष्ट्र) भारत.

एखाद्या विशिष्ट काळातील साहित्याचे स्वरूप समजून घ्यावयाचे असते तेव्हा त्याकाळातील समाजव्यवस्थाही समजून घ्यावी लागते. कारण माणूस आणि समाज याला बाजूला ठेऊन साहित्याचा विचार करता येत नाही. विशिष्ट काळातील समाजजीवनाचे चित्रण जेव्हा साहित्यातून कसे अवतरले आहे हे पहावयाचे असते तेव्हा ते आवश्यक ठरते. सर्व, विशेषतः जीवनवादी साहित्याच्या अभ्यासात तर ते अत्यावश्यक म्हटले पाहिजे. ग्रामीण साहित्यासारख्या परिवर्तनवादी साहित्यप्रवाहातील साहित्याचा विचार करीत असतांना तर ते अपरिहार्यच असते. १९९० नंतरच्या ग्रामीण साहित्याच्या निर्मितीचा जर विचार केला तर फार मोठ्या प्रमाणात मराठीमध्ये माणसाच्या जाणवेचे आणि एकूणच समाजातील प्रश्नांचे, संघर्षांचे आणि एकूणच ताणतणावांचे दर्शन घडविणारे साहित्य मोठ्या प्रमाणात लिहले जात आहे. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत औद्योगिक विकासाच्या दरापेक्षा साहित्यामध्ये झालेल्या परिवर्तनचा वेग कमी वाटत असला तरी काळाच्या ओघात खूपच बदल झाला आहे व अजूनही होत आहे, हे कुणीही नाकारणार नाही. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत राजकीय, सामाजिक, आर्थिक आणि सांस्कृतिक पातळीवर जे स्थित्यंतर झालेले जाणवते तेच स्थित्यंतर साहित्याच्या संदर्भातही झालेले आहे असे आपल्या लक्षात येते.

जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत भौतिक बदलाचा विचार करीत असतांना ज्या समप्रमाणात सामुहिक विकास व्हावयास पाहिजे तसा तो झालेला आढळत नाही. उदा. दळणवळनाची साधने वाढली परंतु त्याकरीता आवश्यक रस्त्यांसारख्या मुलभूत सुविधा उपलब्ध नाहीत. मोठ्या उद्योगाचे यांत्रिकीकरण झाले परंतु ग्रामीण कुटीरउद्योग बंद स्थितीत दिसून येतात. वेशभूषा, केशभूषा इत्यादी बाबतीतदेखील विदेशी संस्कृतीचे अंधानुकरण होत आहे. भारतीय मूळ संस्कृती नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. शेती व्यवसायात यांत्रिकीकरणाने जागा घेतल्यामुळे शेतीवर उपजिवीका असणारे विभिन्न कामगार उपासमारीने हैराण आहेत. वित्तीय अर्थसहाय्य देणाऱ्या संस्था व सहकारी बँका सत्तेची केंद्र बनल्या आहेत व ग्रामीण राजकारणाचे स्वरूप बदललेले दिसते आहे.

सामान्य माणसाची इच्छा असो वा नसो मधलया एका काळात त्याला निवडणुकीच्या माध्यमातून सत्तेच्या राजकारणात गोवण्यात येवू लागले. राजकीय पक्षाची संख्या वाढल्यामुळे बेकार तरूणांना सत्तेची लालसा निर्माण झाली आणि गावागावातून प्रत्येक भागातून माणसे विभिन्न राजकीय पक्षात सामील झालीत. आपआपसात ही माणसे विभागली गेलीत, त्यामुळे गटबाजी वाढली. आपुलकीची भावना इत्यादी मानवी स्वभावातील गूण संपुष्टात येण्यास सुरुवात झाल्यामुळे मानवी जातीमध्ये असतोष निर्माण होऊन सांस्कृतिक जीवन आमुलाग्र बदलले. निकोप स्पर्धा नष्ट होऊन जिवघेणी स्पर्धा सुरु झाली. त्यामुळे सामान्य माणूस गुदमरत असल्याचे चित्र आपणास दिसते आहे. या पार्श्वभूमीवर १९९० नंतरच्या कालखंडातील साहित्याचा विचार करणे भाग पडते.

नव्वदोत्तर साहित्यनिर्मितीकडे बघितले तर असे दिसते की १९६० च्या आसपास जे साहित्यिक लेखन करीत होते. त्यातील बहुतेक लेखकांचे लेखन थांबलेले आहे. 'कॅन्सर' या १९९४ सालीच प्रकाशीत झालेल्या कवितेतून दिसते. मराठी साहित्यातून सर्वसामान्य व दरीद्री माणसांच्या ताणतणावाचे आणि भावबंधनाचे दर्शन घडते, 'अतुट' या कादंबरीतून मुस्लिम कुटुंबातील कौटुंबिक तणावाचे, कलहाचे चित्रण येते त्यासोबतच या भयानक दैन्यातही एकमेकांच्या अतुट प्रेमाचेही प्रत्यंतर येते. अशास्वरूपाचे चित्रण खरेतर मराठी साहित्यात अभावनेच आलेले आढळते.

तरूण शिकला, शिकून सुशिक्षित झाला परंतु गरीबीत ज्या आईबापांनी पोटाला एक वेळ अन्न न घेता स्वतः उपाशी राहून शिकविले त्यानांच तो विचारीनासा झाला आणि मग उराशी बघितलेलली स्वप्न भंगल्याचे दुःख त्यांच्या वाट्याला आले. १९९० नंतरच्या काळात साहित्य चळवळ आणि निर्मितीच्या दृष्टीने शिथिलता येण्यास सुरुवात झाली. साहित्याच्या संदर्भात विचार करावयाचा झाला तर साहित्य चळवळ म्हणून काहीही झाले नाही किंवा साहित्य चळवळीला लागणाऱ्या चारा-पाण्याची सुध्दा वणवण भासायला लागली. विद्यापीठ स्तरावरून साहित्य चळवळी बाबत जो अभ्यास सुरु झालेला होता. त्यातूनही काहीएक सुशिक्षित मनाला पडणारे भावी जीवनातील प्रश्न दिसतात. परंतु त्याचे साहित्यात म्हणून परावर्तीत स्वरूप करता आले नाही. विशिष्ट व्यक्तीच्या स्वार्थासाठी त्याची राजकीय दुकानदारी चालू राहण्याकरीता सामान्य, गरीब, मजुरी करणाऱ्या लोकांना कधी प्रेमाने तर कधी धाक धाकवून मोर्चे, मिरवणुका, सभा इतर कामासाठी वापरले जाते. प्रत्यक्षात जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत सामाजिक प्रश्नांच्या सोडवणूकीच्या संबंधात साहित्याच्या माध्यमातून कोणतेही प्रयत्न झालेले नाहीत. त्या दृष्टीने साहित्याचे लेखन फारच कमी आहे. काही लेखिका लेखन करतांना दिसतात परंतु त्यांच्या लिखाणाला वाचक वर्ग पाहिजे त्या प्रमाणात उपलब्ध होतांना दिसत नाही. श्रमजीवी व सर्वहारा माणूस शेतीतील प्रश्नांनी अगतिक बनला. त्यांच्या स्वतःच्या घामावरही त्यांचा अधिकार उरत नाही. त्यांच्या हाती

काहीच उरत नाही असे चित्र बालमोहन आनंदलिमये यांनी त्यांच्या 'अस्वस्थ' या संग्रहातील मोळीवाला मधून रेखाटले आहे.

निष्कर्ष :-

१९९० च्या काळातील मराठी साहित्याचा विचार केला तर असे दिसते की जागतिकीकरणामुळे मानवी जीवनाचे चित्र बदलत चालले आहे. त्या अनुषंगाने मराठी साहित्यातही बदल अपेक्षित होता परंतु खेदाने असे लक्षात येते की मराठी साहित्याच्या कक्षा व क्षेत्र अरुंद होत आहे. मराठी साहित्याची आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील देवाण घेवाण मंदावलेली दिसत आहे.

संदर्भ :-

१. साठोत्तर मराठी समीक्षा - संपादक केशव साठे
२. विसाव्या शतकातील मराठी साहित्य समीक्षा - संपादक विलास खोले

